

and reduced oil percentage in seed. The most frequent causal agents of root, stem and head rots are *Sclerotinia sclerotiorum*, the agent of white rot, *Botrytis cinerea*, the agent of gray rot, and *Macrophomina phaseolina*, the agent of charcoal rot.

Key words: sunflower, root rot, stem rot and head rot, *Sclerotinia sclerotiorum*, *Botrytis cinerea*, *Macrophomina phaseolina*, symptoms, control measures.

BOLESTI SEMENA SUNCOKRETA

Nada Lačok, Boško Dedić

Naučni Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad

Email: lacok@zifvns.ns.ac.yu

Izvod

Poznavanje mikopopulacije semena suncokreta je važan činilac u proizvodnji ove gajene biljke. Paraziti semena smanjuju njegovu nutritivnu vrednost, a ulje iz zaraženog semena je nepovoljnih prehrambenih karakteristika i organoleptičkih svojstava. Zbog toga se testira kompletan selekcionni materijal, seme, kao i stvoreni hibridi, na pojavu parazitnih, odnosno saprofitnih mikroorganizama (gljiva i bakterija).

Ključne reči: suncokret, seme, patogeni, saprofiti, mere suzbijanja.

UVOD

Zdravo seme je osnovni činilac u intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Tokom vegetacije uočava se veći broj parazita semena suncokreta, koji se, pored ostalih načina, šire i semenom.

Veći broj gljiva, koje su svrstane u 18 rodova, izolovano je u našoj zemlji (Štraser, N., 1985). U radu su opisane najznačajnije gljive - paraziti i saprofiti semena i mogućnosti suzbijanja.

Metod rada

Za ispitivanje su korišćeni uzorci semena hibrida i linija suncokreta stvorenih u periodu 1999-2004. godine*. Izolacije mikopopulacija semena suncokreta izvršene su primenom sledećih metoda: (1) Inkubacija na filter papiru u posudama od pocinkovanog lima, gde je analizirano 4x100 semenki, u trajanju od osam dana, na temperaturi 25°C; (2) Inkubacija semena na hranljivoj podlozi krompir dekstroznog agara (PDA) u petri posudama, prečnika 90 mm, pri čemu su na hranljivu podlogu stavljeni celo seme, ljuska i endosperm, u trajanju osam dana, na temperaturi 23°C (±1°C) u termostatu.

REZULTATI I DISKUSIJA

Registrovane gljive na semenu suncokreta, tokom višegodišnjeg perioda, svrstane su u dve grupe: patogeni i saprofiti.

Patogeni semena

Najčešći patogeni semena suncokreta su: *Plasmopara helianthi* Novot., *Sclerotinia sclerotiorum* (Lib.) de Bary, *Botrytis cinerea* Pers. et Fr., *Phoma macdonaldii* Boerema, *Phomopsis helianthi* Munt. Cvet. et al. i *Alternaria helianthi* Tub. et Nish.

***P. helianthi* Novot., prouzročivač plamenjače.** Gljiva se u zreloom semenu održava u vidu micelije, koja je locirana u parenhimu, između endokarpa i semenjače, ali ne i jezgru. Zaraženost semena može da bude 28% i više, ali procenat primarno zaraženih biljaka iz takvog semena je neznatan. Zaraženo seme može da sadrži i do 200 oospora, ali one ne izazivaju pojavu simptoma plamenjače. To je, verovatno, povezano sa osloba-

* Materijal proizveden u Naučnom institutu za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad.

danjem oospora u zemljištu i njihovom sposobnošću da stvaraju zoospore (Tourvieille et al., 2000). Zbog specifičnosti ove gljive, njeno prisustvo u semenu se ispituje drugim metodama, u odnosu na one koje se koriste.

Zbog postojanja većeg broja rasa, osnovne mere borbe se zasnivaju na genetski otpornom materijalu, kao i uspešnoj dezinfekciji semena preparatima na bazi metalaxyla ili ayoxystrobina.

S. sclerotiorum (Lib.) de Bary, prouzrokovatelj bele truleži. Javlja se u svim fazama razvića suncokreta. Jedan od načina prenošenja je i zaraženim semenom. Gljiva se u semenu nalazi u obliku micelije, pretežno u semenjači, mada je ima i u klici (Aćimović, 1998). Gljiva razara klicu ili prouzrokuje pojavu nenormalnih klijanaca. Na semenu se javlja u obliku guste bele micelije (Tablo III, sl. 1-2). Stepenn zaraženosti ovog parazita na semenu kreće se od 3,7-24,4%.

Upotreba zdravog semena, kao i upotreba manje osetljivih, tolerantnih genotipova, osnovne su mere borbe protiv ovog patogena.

B. cinerea Pers. et Fr., prouzrokovatelj sive truleži. Bolest se prenosi i zaraženim semenom. Micelija gljive prodiru u endosperm, ali vrlo retko zahvata i klicu. Zaraženost semena suncokreta sivom truleži kreće se od 0,1-0,2%. Gljiva se na semenu javlja u obliku sive, vazdušaste micelije sa konidioforama i konidijama (T. III, sl. 3-4). Zaštita semena fungicidima odnosi se na tretiranje semena preparatima na bazi tirama.

Ph. macdonaldii Boerema, prouzrokovatelj crne pegavosti. Bolest se, pored ostalih načina, prenosi i semenom. Na semenu se javlja, u obliku micelije, u endospermu u manjem procentu i u obliku piknida, zaronjenih u episporiju ljuske (Deverchere et al., 1994). Naša istraživanja su pokazala prisustvo piknida sa piknosporama u episporiji ljuske (Lačok, N., Mihaljčević, 1998) (T. III, sl. 5-6). Zastupljenost ove gljive na semenu se kretala od 0,25-1,50%. Veći procenat zaraze semena je zapažen u vreme vegetacija sa kišnim periodima.

Upotreba zdravog semena i gajenje manje osetljivih i otpornih hibrida, osnovne su mere borbe protiv ovog patogena (Aćimović, 1998).

Ph. helianthi Munt. Cvet. et al., prouzrokovatelj mrkosive pegavosti stabla. Javlja se na semenu u obliku piknida uronjenih u episporiju ljuske. U piknidima se nalaze spore tipa ô-(stilo) spora (T. III, sl. 7-8). Dosadašnja istraživanja nisu dokazala njihovu ulogu u širenju parazita u prirodi (Lačok, N., 1985; Lačok, N., Mihaljčević, 1998). Zastupljenost ovog patogena na semenu je od 0,1-1,9%.

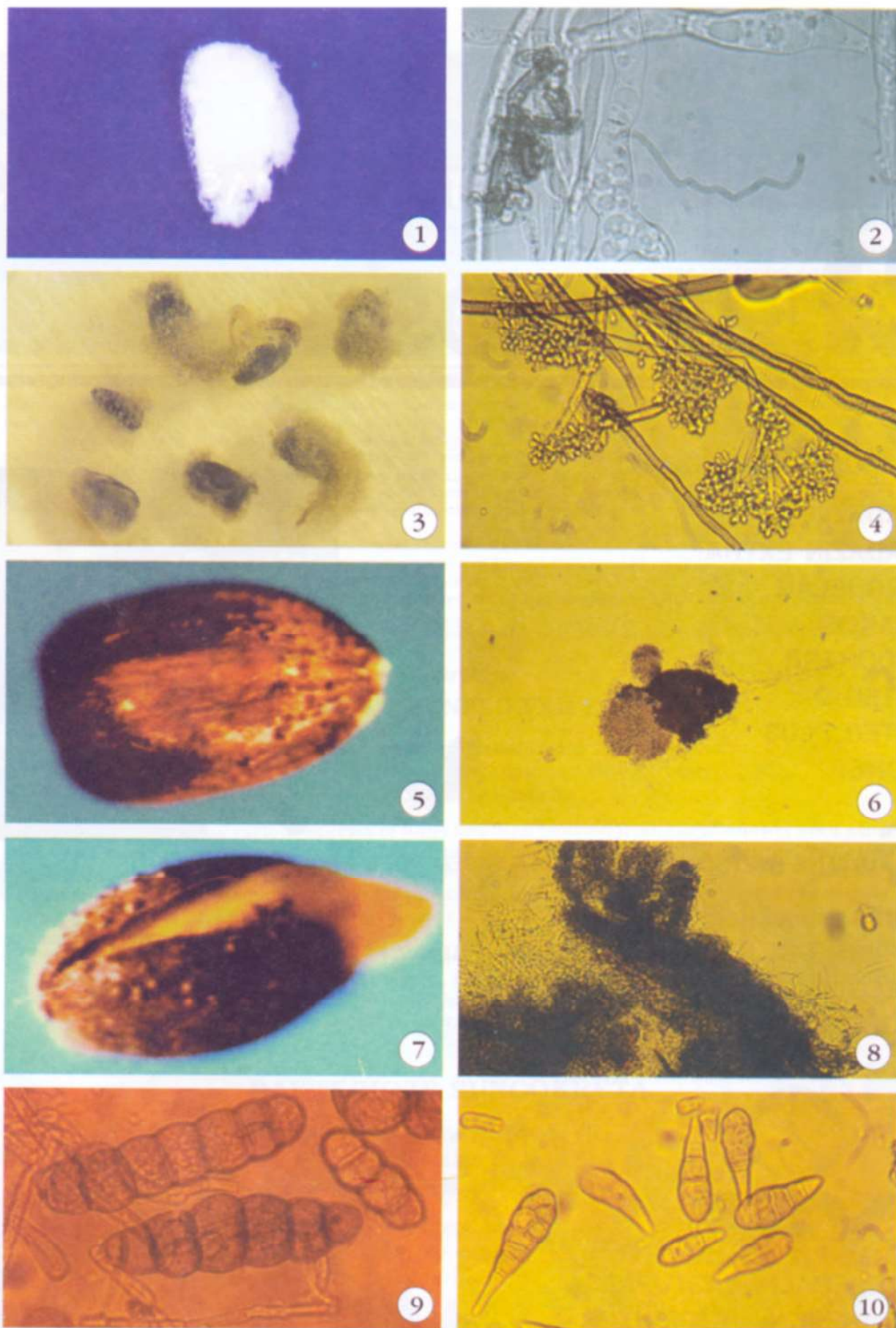
A. helianthi (Hansf.) Tub. and Nish., prouzrokovatelj mrkocrne pegavosti. Gljiva napada i seme, koje istovremeno služi kao izvor zaraze, a na taj način može se prenositi i na veća prostranstva. Prisustvo gljive na semenu kod nas je ustanovljeno krajem sedamdesetih (Jovičević, Milošević, M., 1990; Islam, Marić, 1978; Jeffrey et al., 1985). Ona se nalazi u endospermu i u klici, u obliku micelije i konidija (T. III, sl. 9). Kod nas nema većeg značaja na semenu. Registrovana je na nekim osetljivim linijama iz oplemenjivačkog programa.

Osnovna mera borbe je upotreba otpornih genotipova, kao i tretiranje semena fungicidima na bazi tirama.

Saprofitne gljive

Utvrđen je veći broj saprofitnih gljiva na semenu suncokreta (Bočarova, A., 1983). Najčešće se javljaju *Alternaria alternata*, *Rhizopus archisus*, *Trichotecium roseum*, *Aspergillus flavus*, *Verticillium lateritium* i *Penicillium* sp. Sa najvećim indeksom učestalosti javlja se *A. alternata*, čak i do 100%, u obliku crne micelije i konidija (T. III, sl. 10).

Saprofitne gljive imaju naročito veliki značaj pri skladištenju semena suncokreta. Neke od njih, kao što je *A. flavus* i *Penicillium* sp., predstavljaju potencijalne prouzrokovatelje mikotoksina (Štraser, N., 1985). Dezinfekcijom semena protiv navedenih patogena, istovremeno se štiti i od saprofitnih gljiva.

TABLO III: Bolesti semena suncokreta: *Sclerotinia sclerotiorum*, izgled micelije na semenu (1) i mikroskopski izgled micelije (2); *Botrytis cinerea*, izgled micelije na semenu (3) i mikroskopski izgled micelije, konidiofora i konidija (4); *Phoma macdonaldii*, piknidi zaronjeni u episporiju ljuske (5) i mikroskopski snimak piknida sa piknosporama (6); *Phomopsis helianthi*, izgled piknida zaronjenih u episporiju ljuske (7) i deo piknida sa β -konidijama (8); *Alternaria helianthi*, mikroskopski izgled micelije i konidija gljive (9); *A. alternata*, izgled micelije i konidija gljive (10) (Orig.).

POUZDANI,
EFIKASNI,
GARANTOVANOG KVALITETA

SREDSTVA ZA ZAŠTITU BILJA

 HERBOS®

ZAUSTAVITE KOROV!

RADAZIN T
RADAZIN EXTRA
PROHELAN
INAKOR
CIDOHERB
INTER D
INTER PLUS
LORET

SUZBIJTE ŠTETOČINE I BOLESTI NA VAŠEM VOĆU I POVRĆU!

KING : insekticid
CRVENO ULJE : insekto - akaro - fungicid
BELO ULJE EW : insekticid, ovcid
NORDOX 75 WG : fungicid

VST
T R E N D

**GENERALNI ZASTUPNIK,
UVOZNIK I DISTRIBUTER
ZA SRBIJU I CRNU GORU**

VST TREND doo   Bulevar Oslobođenja 69/1   21000 Novi Sad
Tel/fax: 021/4725 504   4725 505   4725 508   4725 509   424 418

vst@neobee.net

ZAKLJUČCI

Na osnovu višegodišnjih istraživanja i praćenja pojave različite mikopopulacije na semenskom suncokretu i različitim NS hibridima, mogu se izvesti sledeće konstatacije: (1) Velika je raznolikost gljiva, izolovanih iz uzoraka semena suncokreta; (2) Najznačajniji patogeni, koji se mogu naći na semenu, su *P. helianthi*, *S. sclerotiorum*, *B. cinerea*, *Ph. macdonaldii*, kao i *Ph. helianthi*; (3) Sve ove gljive mogu se prenositi semenom, osim *Ph. helianthi*; (4) Identifikovane saprofitne gljive ne treba zanemarivati, naročito one koje su mogući prouzrokovaci mikotoksina i (5) Od mera borbe, pored obaveznih tokom vegetacije, uspešna je i dezinfekcija semena fungicidima na bazi metalaxyla, benomila i tirama.

LITERATURA

- Aćimović, M. (1998): Bolesti suncokreta, Naučni Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad.
- Bočarova, Aleksandra (1983): Mikopopulacija kod semena suncokreta. Indeks njihove učestalosti i rasprostranjenosti, Arhiv poljoprivrednih nauka, Beograd.
- Deverchere, J., Quenin, H., Perny, A. (1994): Phoma, Phomopsis du Tournesol: Pollution et transmission par les semences. ANPP-Quatrieme Conference Internationale des Plantes, Bordeaux: 659-665.
- Islam, R., Marić, A. (1978): Altermaria helianthi on sunflower in Jugoslavia, Zaštita bilja: 28
- Jeffrey, K. K., Lipps, P. E., Herr, L. J. (1985): Seed treatment fungicides for control of seed borne Alternaria helianthi on sunflower, Plant Disease: 69.
- Jovičević, B., Milošević, Mirjana (1990): Bolesti semena, Dnevnik, Novi Sad.
- Lačok, Nada, Mihajčević, M. (1998): Phomopsis helianthi and Phoma macdonaldii on Sunflower seed, Proceeding of Balcan Symposium on Field Crops, Novi Sad: 395-398.
- Štraser, Nada (1985): Indeks učestalosti i rasprostranjenosti mikopopulacija semena suncokreta, Savremena poljoprivreda, Novi Sad: 517-536.
- Tourvieille de Labrouhe, D., Pilorge, E., Nicolas, P., Vear, Felicity (2000): Le mildiou du tournesol, Cetiom, INRA Paris.

Abstract

DISEASES OF SUNFLOWER SEEDS

Nada Lačok and Boško Dedić

Institute of Field and Vegetable Crops, Novi Sad, Serbia

Email: lacok@ifvcns.ns.ac.yu

The large number of various species of fungi has been isolated from the sunflower seed samples. The most important pathogens found on the sunflower are: *Plasmopara helianthi*, *Sclerotinia sclerotiorum*, *Botrytis cinerea* and *Phoma macdonaldii*.

The majority of these pathogens are transmitted through the seed. Presence of *Phomopsis helianthi* in the sunflower seed does not represent threat in the epidemiology of the transmission of pathogens in the nature.

The saprofit species as *Aspergillus* and *Penicillium* are the potential carriers of mycotoxins.

Control of isolated pathogenic and saprofit fungi includes preventive measurements such as the treatment of the seed by fungicides like metalaxyl, benomil and tiram.

Key words: sunflower, seeds, pathogens, saprofits, control

BAKTERIOZE SUNCOKRETA

Jelica Balaž, Tatjana Popović

Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

Email: balazjel@polj.ns.ac.yu

Izvod

Na suncokretu je opisano nekoliko ekonomski značajnih fitopatogenih bakterija. Prouzrokuju bolesti lista (*Pseudomonas syringae* pv. *helianthi* i *P. s.* pv. *tagetis*) i trulež stabla i glavica suncokreta (*Erwinia carotovora*). U našoj zemlji je utvrđeno prisustvo bakterije *P. s.* pv. *helianthi*, kao prouzrokovaca pegavosti lista i *E. carotovora*, kao prouzrokovac truleži. U cilju suzbijanja ovih bakterija preporučuje se korišćenje zdravog semena, izbor otpornijih hibrida i izbegavanje raznih oštećenja stabla i glavice suncokreta.

Ključne reči: suncokret, *Pseudomonas syringae* pv. *helianthi*, *Pseudomonas syringae* pv. *tagetis*, *Erwinia carotovora*.